

Główny Inspektorat Ochrony Środowiska

Monitoring gatunków zwierząt z uwzględnieniem specjalnych obszarów ochrony siedlisk Natura 2000, lata 2023-2025

Sprawozdanie z przeplatki maturny *Euphydryas maturna* w roku 2025

Adam Malkiewicz

Przeplatka maturna *Euphydryas maturna* (fot. A. Malkiewicz)

Sfinansowano ze środków
Narodowego Funduszu
Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej

Spis treści

I. Informacje ogólne	3
II. Region biogeograficzny kontynentalny.....	5
<i>1. Stan ochrony gatunku.....</i>	<i>5</i>
Ocena stanu parametru populacja.....	6
Ocena stanu parametru siedlisko.....	7
Ocena stanu parametru perspektywy ochrony	7
Ogólna ocena stanu ochrony gatunku	8
<i>2. Oddziaływania i zagrożenia wykazywane na stanowiskach</i>	<i>8</i>
Stwierdzone oddziaływania.....	8
Przewidywane zagrożenia	9
<i>3. Stosowane i zalecane działania ochronne</i>	<i>10</i>
Piśmiennictwo.....	12

I. Informacje ogólne

Kod, nazwa polska i nazwa łacińska gatunku

6169 Przeplatka matura *Euphydryas matura*

Region biogeograficzny

CON – region biogeograficzny kontynentalny

Koordynator główny

Paweł Adamski

Koordynator krajowy

Adam Malkiewicz

Eksperci lokalni

Cezary Bystrowski, Arkadiusz Dębała, Tomasz Ginszt, Marcin Kadej, Adam Malkiewicz, Marcin Sielezniew, Izabela Sielezniew, Adrian Smolis

Eksperci dodatkowi

Iwona Falenta, Monika Herba, Izabela Sielezniew, Marcin Sielezniew

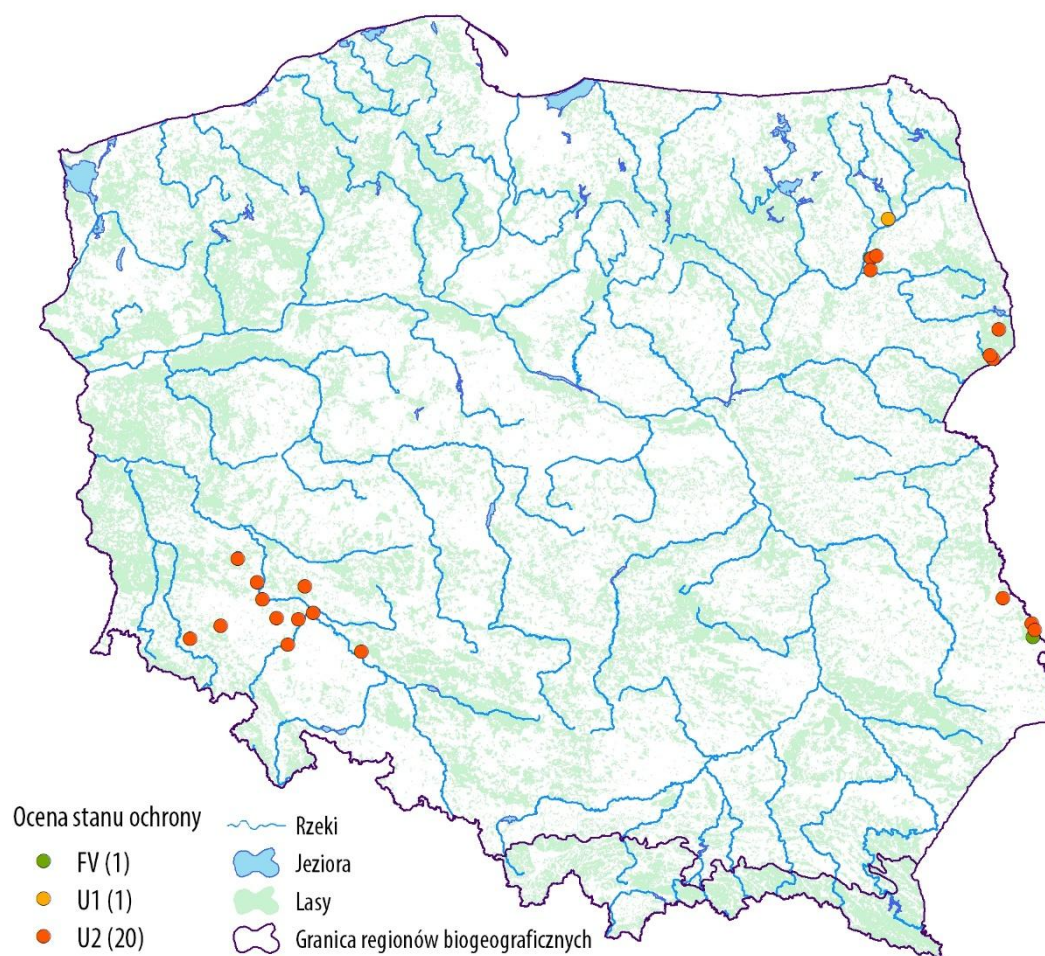
Informacja o ewentualnych zmianach w metodyce monitoringu

Od roku 2017 zaczęto stosować zmianę polegającą na wydłużeniu transektów na stanowiskach leśnych do odcinków dł. 800 - 1000 m. Od roku 2023 wprowadzono zmiany polegające na wprowadzeniu wskaźników kardynalnych stanu populacji i stanu siedliska oraz doprecyzowaniu sposobu określania wskaźników „baza pokarmowa” „ekspozycja słoneczna mikrosiedliska”.

Informacja o wykorzystaniu wyników z innych projektów

Nie korzystano.

Stanowiska monitoringowe

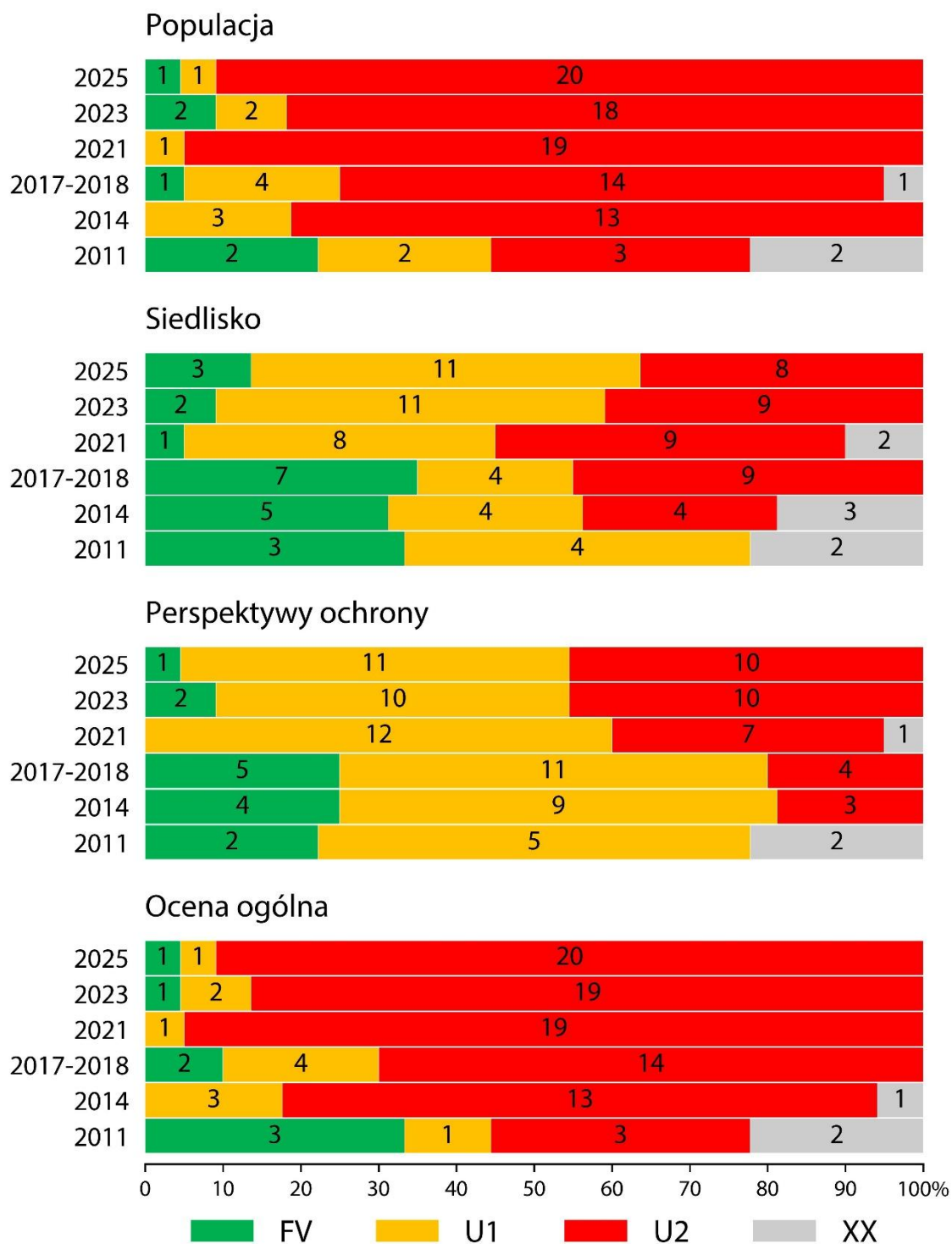
Ryc. 1. Rozmieszczenie stanowisk gatunku monitorowanych w roku 2025.

Tab. 1. Liczba stanowisk badanych w poszczególnych cyklach prac monitoringowych.

Cykl	Rok/lata badań	Liczba monitorowanych stanowisk	Liczba nowych stanowisk
		CON	CON
2009-2011	2011	9	9
2013-2014	2014	17	8
2015-2018	2017-2018	20	5
2020-2021	2021	20	2
2023-2025	2023	22	2
2023-2025	2025	22	0

II. Region biogeograficzny kontynentalny

1. Stan ochrony gatunku

Ryc. 2. Liczba stanowisk z daną oceną parametru i oceną ogólną stanu ochrony.

Ocena stanu parametru populacja

Stan populacji przeplatki maturalnej w regionie kontynentalnym w 2025 r. jest zły na większości monitorowanych stanowisk (na 20 z 22). Tylko na jednym stanowisku (Kapice) stan jest niezadowolający (U1) i również na jednym (Łąki nad Ubrodowianką) – właściwy (FV). Na czterech z 22 badanych stanowisk (Malczyce, Podcerkwa-Składnica, Wielka Lipa) w ogóle nie stwierdzono obecności dorosłych osobników, a na siedmiu stanowiskach nie stwierdzono obecności oprzędów gąsienic (Bogaczów, Giełczyn-Brzeziny, Matcze, Podcerkwa-Składnica, Wielowieś-Zaborów, Wielka Lipa i Zielona Droga). Względna liczebność populacji na większości stanowisk była bardzo niska; wartości indeksu liczebności wahały się od 0,1 do 20,2. Stanowiskiem o najwyższych wskaźnikach populacyjnych w b.r. okazało się stanowisko Łąki nad Ubrodowianką (20,2 os./100 m; 13,2 oprz./100 m), na Podlasiu było to stanowisko Kapice (odpowiednio: 5,60/100 m i 1,66/100 m), a „najsilniejszym” na Dolnym Śląsku była ponownie Bystrzyca Oławska (0,47 os./100 m; 0,53 oprz./100 m), czyli 30 x gorzej, niż w 2023 r. dla wskaźnika indeksu liczebności oraz ca. 10 x gorzej dla liczby oprzędów. Wszystkie pozostałe populacje wypadły jeszcze słabiej, bez wyjątku gorzej niż w poprzednim cyklu monitoringu.

Na razie nie może rozstrzygnąć, czy mamy tu do czynienia z naturalnymi fluktuacjami liczebności, charakterystycznymi dla przeplatki maturalnej. Obserwacje stanu tych populacji w kolejnych latach dadzą odpowiedź na pytanie, czy obserwowany zły stan populacji jest stanem przejściowym. Ponieważ podobne wahania stanu populacji obserwowano w różnych krajach europejskich, nie jest wykluczone, że zmiany te są reakcją monitorowanych populacji na jakiś czynnik środowiskowy, nie uwzględniony we wskaźnikach stanu siedliska, jak np. pasożytnictwo, suma opadów, czy długość okresu zimowego lub temperatury minimalne. Negatywny wpływ mogła mieć też powódź w dorzeczu Odry we wrześniu 2024 r. Dotyczyło to aż pięciu stanowisk monitoringu w dolinach Bystrzycy i Odry.

W świetle wyników monitoringu przeprowadzonego w 2025 roku stan populacji gatunku w całym regionie biogeograficznym kontynentalnym trzeba ocenić jako zły (U2). Nieznacznie lepszy wynik w poprzednim badaniu (2023 r.), kiedy oceniono ją na 2 stanowiskach jako FV i na 2 na U1, a na pozostałych jako U2, okazał się przejściowy. Wyniki dla populacji najbardziej przypominają te z 2021 r., kiedy to wyniki monitoringu na poziomie populacji były najniższe w całym okresie badań monitoringowych.

Ocena stanu populacji gatunku w regionie kontynentalnym: U2

Tab. 2. Zestawienie ocen wskaźników stanu populacji.

Wskaźnik	Liczba stanowisk z oceną			
	FV	U1	U2	XX
indeks liczebności	1	0	21	0
izolacja	12	8	2	0
liczba obserwowanych osobników	1	1	20	0
liczba oprzędów	1	1	20	0

Ocena stanu parametru siedlisko

W 2025 r. stwierdzono duże zróżnicowanie stanu siedliska na stanowiskach monitoringowych w regionie biogeograficznym kontynentalnym (tab. 3). Wskaźnikiem o zdecydowanie silniejszym wpływie na ocenę tego parametru jest „baza pokarmowa”. W dotychczasowych badaniach wskaźnik „ekspozycja słoneczna mikrosiedlisk” wykazywał wysoką stałość, ale i drugi wskaźnik „baza pokarmowa” nie podlegał dużej zmienności. Wyniki monitoringu z roku 2025 wskazują na nieznaczną poprawę stanu siedliska na badanych stanowiskach w stosunku do poprzednich etapów prac, a zwłaszcza poprzedniego badania w roku 2023 (wzrost liczby ocen FV z 2 do 3, przy jednoczesnym utrzymaniu się liczby ocen U1 (11) i spadku oceny U2 z 9 do 8 stanowisk). Biorąc pod uwagę, że największy wpływ na ocenę tego parametru miał wskaźnik baza pokarmowa (głównie z jesiona, ale też z przetacznika na wschodzie kraju), można podejrzewać, że w siedlisku mogły zatrzymać się nagłe zmiany zmierzające do jego degradacji i być może trend spadkowy ulega odwróceniu. Podobnie jak w przypadku populacji, dalsza obserwacja powinna wykazać, czy są to zmiany odwracalne, czy jednak mamy do czynienia z załamaniem optymalnego siedliska gatunku, który może prowadzić do jego lokalnego wymierania.

Ocena stanu siedliska w regionie kontynentalnym: U1

Tab. 3. Zestawienie ocen wskaźników stanu siedliska.

Wskaźnik	Liczba stanowisk z oceną			
	FV	U1	U2	XX
baza pokarmowa	3	11	8	0
ekspozycja słoneczna mikrosiedlisk	15	6	0	1

Ocena stanu parametru perspektywy ochrony

W 2025 r. perspektywy ochrony przeplatki maturalnej na badanych stanowiskach w regionie kontynentalnym oceniono jako słabe, a na wielu stanowiskach bardzo słabe. Ocena tego parametru jest oceną ekspercką, opierającą się na stanie populacji i stanie siedliska, z uwzględnieniem stwierdzanych oddziaływań i prognozowanych zagrożeń. Biorąc pod uwagę wszystkie dotychczasowe etapy prac monitoringowych, można

stwierdzić, że w obecnym badaniu w 2025 r. perspektywy ochrony gatunku zostały ocenione niemal tak słabo jak w 2023 r., jednak dla jednego stanowisk oceniono je na FV (ryc. 2). Najlepiej rokującym jest stanowisko Łąki nad Ubrodowianką, bo tylko tam stwierdzono obecność populacji gatunku na poziomie FV podczas badań w 2025 r., natomiast na stanowisku Bystrzyca Oławska odnotowano spadek oceny tego parametru z FV do U1. Na każdym etapie prac o ocenach tego parametru decydował stan populacji.

W świetle wyników monitoringu przeprowadzonego w 2025 roku perspektywy ochrony gatunku w całym regionie biogeograficznym kontynentalnym należałoby ocenić jako niezadowalające na pograniczu złych (U1/U2), a więc podobnie jak w poprzednim badaniu (2023 r.).

Ocena perspektyw ochrony gatunku w regionie kontynentalnym: U1/U2

Ogólna ocena stanu ochrony gatunku

Tegoroczny monitoring 22 stanowisk przeplatki maturalnej, przeprowadzony w regionie kontynentalnym, wykazał generalnie zły stan ochrony gatunku (ryc. 2). Decydujący dla tej oceny był zły stan populacji, wynikający albo z braku stwierdzeń osobników przeplatki maturalnej na badanych stanowiskach, albo z niskiej liczebności względnej. Tegoroczne badanie wypadło bardzo podobnie jak dwa poprzednie (lata 2023 i 2021) (ryc. 2). Zły stan ochrony może być zjawiskiem przejściowym, odzwierciedlającym jakieś niekorzystne dla gatunku zmiany mikroklimatyczne lub siedliskowe, nie objęte badaniem, ale istnieje także prawdopodobieństwo, że sytuacja przeplatki maturalnej już się nie poprawi z powodu czynników demograficznych oraz silnej izolacji subpopulacji. Negatywny wpływ na stan jednej z nich mogła mieć powódź w dorzeczu Odry we wrześniu 2024 r., która przyszła w niekorzystnym czasie ze względu na okres rozwoju gąsienic tego motyla.

W świetle wyników monitoringu przeprowadzonego w latach 2021-2025 stan ochrony gatunku w regionie biogeograficznym kontynentalnym należy ocenić jako zły (U2), a więc gorzej niż w badaniu 2017-2018, kiedy oceniono go jako niezadowalający (U1).

Ogólna ocena stanu ochrony gatunku w regionie kontynentalnym: U2

Kierunek zmian: stan stabilny

2. Oddziaływania i zagrożenia wykazywane na stanowiskach

Stwierdzone oddziaływania

Najistotniejsze oddziaływanie, stwierdzane na przestrzeni wszystkich lat badań na większej liczbie stanowisk przeplatki maturalnej w regionie kontynentalnym, ma

charakter antropogeniczny; jest to zawleczenie choroby (patogeny mikrobowe) - szerząca się „choroba zamierania jesionów wyniosłych” (K04.05.). W 2025 r. stwierdzono ją na 8 stanowiskach, przy czym na trzech z nich (Chwalimierz, Okulice, Grobla Honczarowska) oddziaływanie to określano inaczej, np. jako: wycinka lasu lub inna ingerencja i zakłócenia powodowane przez działalność człowieka. Zmiana składu gatunkowego (sukcesja) była drugim w kolejności poważnym oddziaływaniem, ponieważ silnie zagraża siedlisku tego gatunku. Wkraczające rośliny to zwykle drzewa i krzewy, ale nie tylko, które zmieniają charakter siedliska, jego mikroklimat, co staje się powodem do ustępowania gatunku motyla z siedliska (np. zarastanie pobocza drogi prowadzące do eliminacji przestrzeni otwartych, a tym samym roślin nektarodajnych i żywicielskich gąsienic wiosną). Na stanowisku Janowo – Puszcza Białowieska, to oddziaływanie przybrało inny charakter: wpływ nie jest jednoznaczny, ponieważ młode jesiony rosną w miejscu przewróconych drzew, więc pewien etap sukcesji jest korzystny dla gatunku.

Coraz większy kłopot sprawiają rośliny inwazyjne (tzw. nierodzące gatunki zaborcze), które nie tylko wkraczają w siedlisko lęgowe gatunku, zwłaszcza gąsienic po przezimowaniu w runie leśnym, ale też z uwagi na wypieranie roślin nektarodajnych dla motyli. Na stanowiskach dolnośląskich główne rośliny obce za to odpowiadające to: nawłocie kanadyjska i późna, robinia akacjowa i niecierpek gruczołowaty. Równie często podkreślanym oddziaływaniem jest niewłaściwe koszenie, w tym głównie koszenie w terminach nieodpowiednich dla rozwoju i żerowania zarówno gąsienic, jak i dorosłych motyli korzystających z roślinności kwitnącej na powierzchniach okresowo wykaszanych (np. pobocza dróg leśnych). Pojawiło się oddziaływanie: szkody wyrządzane przez roślinożerców (w tym przez zwierzyńę łowną). Pozostałe oddziaływania, w większości o charakterze antropogenicznym, stwierdzane były tylko lokalnie, na pojedynczych stanowiskach. Należą do nich: problematyczne gatunki rodzime, drogi i autostrady, ścieżki, szlaki piesze, szlaki rowerowe, górnictwo. Intensywność tych oddziaływań określana była przeważnie jako słaba i średnia. Wyjątkiem są stanowiska Chrośnica-Janówek, Malczyce i Wrocław - Las Rędziński, będące pod silnym wpływem oddziaływania drogi. Wpływ dróg i autostrad na siedlisko przeplatki maturalnej zaznacza się poprzez zanieczyszczenia z poruszających się drogami pojazdów, koszenie poboczy dróg (w tym leśnych) i rozjeżdżanie osobników przeplatki maturalnej przez pojazdy mechaniczne. Coraz częściej podkreślane jest negatywne znaczenie suszy (niedobór opadów atmosferycznych).

Przewidywane zagrożenia

Najważniejsze zagrożenia dla siedlisk gatunku w regionie kontynentalnym, pokrywają się w znacznym stopniu ze stwierdzanymi oddziaływaniami. W roku 2025 prognozuje się: zmiany sukcesyjne w roślinności (4 stanowiska), zawleczenie choroby (patogeny mikrobowe) (2), stosowanie biocydów, hormonów i substancji chemicznych (leśnictwo)

COPYRIGHT © GIOŚ

PRACA ZLECONA PRZEZ GŁÓWNY INSPEKTORAT OCHRONY ŚRODOWISKA

SFINANSOWANO ZE ŚRODKÓW NARODOWEGO FUNDUSZU OCHRONY ŚRODOWISKA I GOSPODARKI WODNEJ

(3), kolekcjonowanie owadów (2) i nierodzące gatunki zaborcze (2). Wskazuje się ponadto na intensywne koszenie lub intensyfikacja oraz susze i zmniejszenie opadów. Na pojedynczych stanowiskach przewidywane są zagrożenia związane z funkcjonowaniem dróg i ścieżek rowerowych, problematycznymi gatunkami rodzimymi lub gospodarką leśną, aż po zmniejszenie populacji lub wyginiecie gatunku. Intensywność wszystkich przewidywanych zagrożeń określono, jako nieznaną.

3. Stosowane i zalecane działania ochronne

Na stanowisku Bogaczów realizowane jest koszenie mozaikowe (pasami) roślinności nektarodajnej i miododajnej na polanie leśnej dla jej ochrony oraz ochrony zwierząt z niej korzystających. Terenem administruje Nadleśnictwo Jawor. Ponadto w latach 2020-2022 wykonywany był projekt planu zadań ochronnych (PZO) dla obszaru Natura 2000 "Góry i Pogórze Kaczawskie".

Na stanowisku Żelazny Most (Nadleśnictwo Lubin) został zaprojektowany nowy rezerwat przyrody „Dolina Lipówki”, który chroni również subpopulację przeplatki maturalnej.

Na stanowisku Bystrzyca Oławska: projekt „Ochrona czynna przeplatki maturalnej, gatunku wskaźnikowego łęgów, w Polsce południowo-zachodniej” kierowany i przeprowadzony przez wrocławską fundację EkoRozwoju we współpracy z Regionalną Dyrekcją Lasów Państwowych we Wrocławiu w roku 2014 skutkowałam szeregiem nasadzeń m. in. roślin żywicielskich gąsienic (jesionu wyniosłego oraz kaliny koralowej) i nektarodajnych dla imago (derenia świdy). Rośliny te, w szczególności jesiony do dzisiaj są miejscem rozwoju gąsienic, co świadczy z jednej strony na efektywne założenia w/w projektu, z drugiej na potrzebę kontynuacji powyższych działań np. w ramach PZO obszaru "Grądy w dolinie Odry" (Smolis i in. 2014b).

Na stanowisku Chwalimierz: projekt "Ochrony czynnej przeplatki maturalnej, gatunku wskaźnikowego łęgów w Polsce SW", wykonano nasadzenia jesionów wyniosłych wzdłuż drogi p-pożarowej, dla połączenia stanowisk gatunku we wschodniej i północnej części kompleksu (Nadleśnictwo Miękinia, FER Wrocław). Nasadzenie początkowo poprawiło bazę pokarmową tego gatunku, mimo strat wynikających z choroby jesionów. Obecnie (lata 2021-2025) widać, że nasadzenia przyniosły skutek dla przeplatki tylko na krótką metę. Aktualnie gatunek z nich nie korzysta, a znaczna większość jesionów zamarła. Co gorsza stare jesiony są wycinane lub obumierają z powodu chorób.

Podcerkwa-składnica: co dwa lata, zgodnie z planem ochrony dla rezerwatu Podcerkwa, w przypadku uzyskania środków finansowych z RDOŚ w Białymstoku wykonywane są działania ochronne, wynikające z obowiązującego dokumentu.

Działania realizowane są przez Nadleśnictwo Białowieża, na podstawie porozumienia

COPYRIGHT © GIOŚ

PRACA ZLECONA PRZEZ GŁÓWNY INSPEKTORAT OCHRONY ŚRODOWISKA

SFINANSOWANO ZE ŚRODKÓW NARODOWEGO FUNDUSZU OCHRONY ŚRODOWISKA I GOSPODARKI WODNEJ

zawartego z RDOŚ, po wyłonieniu wykonawcy. Ostatnie prace były wykonywane w 2023 roku. Do głównego działania, na którym należy się skupić i realizować jest powstrzymanie sukcesji drzew i krzewów na dawnej składnicy drewna znajdującej się przy Drodze Zwierzynieckiej. Dotychczas wykonywane przez Nadleśnictwo Białowieża działania ochronne należy ocenić bardzo pozytywnie i dołożyć wszelkich starań, aby w kolejnych latach była możliwość ich realizacji.

Wrocław - Las Rędziński: zamknięcie drogi śródleśnej przy pomocy szlabanu - częściowo skuteczne, z uwagi na fakt, że samochody służb komunalnych przemieszczają się tą drogą w razie potrzeby. Odstąpienie od wykaszania poboczy drogi śródleśnej – nie zawsze jest skuteczne w okresie pojawu gąsienic i postaci dorosłych.

Zielona Droga: w roku 2015 Nadleśnictwo Hajnówka wykonało zabiegi usuwania niektórych krzewów i drzew w pasie drogi leśnej, wzdłuż której prowadzony jest monitoring. Usunięto głównie leszczyny i olsze rosnące na obu poboczach drogi, pozostawiając jednocześnie młode jesiony i kaliny, które obecnie mają do 2 do 6 metrów wysokości i mogą być już przydatne dla rozwoju gąsienic przeplatki maturalnej. Działania należy ocenić bardzo pozytywne.

Piśmiennictwo

1. Kadej M., Tarnawski D., Malkiewicz A., Smolis, A., Zając K. 2018. Przeplatka matura *Euphydryas maturna* (Linnaeus, 1758) w Górach Kaczawskich i na Nizinie Śląskiej: nowe dane, Przyroda Sudetów 21: 99-110.
2. Malkiewicz A. 2012. Przeplatka matura *Euphydryas maturna* (Linnaeus, 1758). [W]: Makomaska-Juchiewicz M., Baran P. (red.). Monitoring gatunków zwierząt. Przewodnik metodyczny. Część III. GIOŚ, Warszawa: 237-257.
3. Malkiewicz A., Sielezniew M. 2023. Modyfikacja metodyki monitoringu opublikowanej w Makomaska-Juchiewicz M., Baran P. (red.) 2012. Monitoring gatunków zwierząt. Przewodnik metodyczny. Część II. GIOŚ, Warszawa (uzupełnienie modyfikacji z dn. 17.07.2015).
4. Smolis A., Kadej M., Malkiewicz A., Tarnawski D. 2014a. Przeplatka matura *Euphydryas maturna* (Linnaeus, 1758) (Lepidoptera: Nymphalidae) - monografia gatunku, FER, Wrocław: 120 ss. ISBN 978-83-63573-07-251.
5. Smolis A., Kadej M., Malkiewicz A., Tarnawski D. 2014b. Projekt programu czynnej ochrony przeplatki matura *Euphydryas maturna* (Linnaeus, 1758) (Lepidoptera: Nymphalidae) w Polsce, FER, Wrocław: 120 ss. ISBN 978-83-63573-08-952.